

ԵՐԵՎԱՆԻ ՊԵՏԱԿԱՆ ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆ

**Փիլիսոփայության և հոգեբանության ֆակուլտետ
Անձի հոգեբանության ամբիոն**

Նարինե Խաչատրյան

**ԱՆՁԸ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ՀՈԳԵԲԱՆԱԿԱՆ
ՏԵՍՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐՈՒՄ**

(դասընթացի ուսումնամեթոդական ուղեցույց)

Երևան 2016

*Երաշխավորվել է ԵՊՀ
Փիլիսոփայության և հոգեբանության ֆակուլտետի
գիտական խորհրդի կողմից*

Կազմող՝ հ.գ.թ., դոցենտ Ն. Խաչատրյան

Անձր ժամանակակից հոգեբանական տեսություններում (դասընթացի ուսումնամեթոդական ուղեցույց), էլեկտրոնային հրատարակություն, 2016, 27 էջ:

Ուսանողների համար նախատեսված ուղեցույցը պատրաստված է «Անձր ժամանակակից հոգեբանական տեսություններում» դասընթացի համար, որը ներառված է *Անձի հոգեբանություն և հոգեբանական խորհրդատվություն* մասնագիտացման կրթական ծրագրում: Ուղեցույցում ներկայացված է դասընթացի նպատակը, կրթական վերջնարդյունքները, դասընթացի բաժինների և թեմաների հակիրճ նկարագրությունը, անհրաժեշտ և լրացուցիչ գրականությունը, ինչպես նաև ընթացիկ քննությունների առաջադրանքները և ամփոփիչ քննության հարցաշարը:

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

ՆԵՐԱԾՈՒԹՅՈՒՆ	4
ԴԱՍԸՆԹԱՅԻ ԺԱՄԱՔԱՆԱԿԻ ԲԱՇԽՈՒՄԸ ԸՍՏ ԹԵՄԱՆԵՐԻ ԵՎ ԼՍԱՐԱՆԱՅԻՆ ԱՇԽԱՏԱՆՔԻ ՁևԵՐԻ.....	7
ԴԱՍԸՆԹԱՅԻ ԲԱԺԻՆՆԵՐԻ ԵՎ ԹԵՄԱՆՆԵՐԻ ՀԱՄԱՌՈՏ ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆԸ	8
ԲԱԺԻՆ 1. Անձի հոգեբանության զարգացման ժամանակակից միտումները	8
ԲԱԺԻՆ 2. Անձի դիսպոզիցիոնալ և սոցիալ-կոգնիտիվ ուղությունները	10
ԲԱԺԻՆ 3. Անձի հոգեդինամիկ տեսությունների զարգացումը	12
ԲԱԺԻՆ 4. Անձի ավտոնամիայի, ինքնիրականացմանը և երջանկությանը վերաբերող ուսումնասիրություններ	15
ԸՆԹԱՅԻՎ ԵՎ ԵԶՐԱՓԱԿԻՉ ՔՆՆՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ	19
Առաջին ընթացիկ քննության հարցեր	19
Երկրորդ ընթացիկ քննության առաջադրանք	19
Եզրափակիչ քննության հարցաշար	21
ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՑԱՆԿ	23

ՆԵՐԱԾՈՒԹՅՈՒՆ

Անձի հոգեբանությունն այսօր զարգանում է արագորեն, հատկապես արևմուտքում՝ հարստացնելով բնագավառը ինչպես տեսական, այնպես էլ կիրառական նշանակություն ունեցող ուսումնասիրություններով: Անձի հոգեբանության մարտահրավերը այն է, որ չկա մեկ համընդանուր տեսություն, որը կբացատրեր ամբողջական անձին, այլ կան բազմաթիվ տեսություններ, որոնք բխում են տարբեր գիտական հարացույցերից:

Հոգեբանի մագիստրոսական կրթության համար անհրաժեշտ է անձի հիմնախնդրի ժամանակակից մեկնաբանությունների և զարգացման միտումների իմացությունը, քանի որ անձի հոգեբանության առարկայի բազմակողմանի ընկալումն, ինչպես նաև դրա ժամանակային փոփակերպումների հասկացումը անհրաժեշտ է ուսանողի մասնագիտական մտածողության ձևավորման համար:

«Անձը ժամանակակից հոգեբանական տեսություններում» դասընթացի նպատակն է ծանոթացնել ուսանողներին անձի հոգեբանության առարկայի ժամանակակից ընկալումներին, ինչպես նաև անձի հիմնախնդրի ուսումնասիրման նոր միտումներին՝ պայմանավորված անձի սոցիալական, մշակութային և էքզիստենցիալ չափումներով:

Առարկայական ծրագիրը կառուցված է հետևյալ երկու տրամաբանություններով: Ըստ առաջինի՝ առարկայի բովանդակությունը ներառում է երկու չափում՝ ժամանակային և տարածական: Ժամանակային չափումը ենթադրում է անձի տեսությունների զարգացման միտումների ուսումնասիրումը՝ պայմանավորված գաղափարական հոսանքների ազդեցությամբ և հասարակական զարգացումներով: Իսկ տարածական չափումը՝ անձի հիմնախնդրին առնչվող տարբեր հարացույցերի շրջանակներում ձևավորված տեսություններ և ուսումնասիրություններ: Այդ իսկ պատճառով ծրագրում ներկայացված անձի ուսումնասիրման մոտեցումները հատվում են զարգացման հոգեբանության, սոցիալական, մշակութային և էքզիստենցիալ հոգեբանության հետ: Ըստ երկրորդի՝ նախ, քննարկվում են անձի հոգեբանության խնդրահարույց հարցերը, որոնք ծագել են անձի հոգեբանության առարկայական դաշտը սահմանելու

փորձերից, մասնավորապես, արևմտյան (ամերիկյան) և հետխորհրդային (ռուսական) հոգեբանական ավանդույթներում: Այնուհետև, անդրադարձ է արվում անձի հոգեբանության շրջանակներում արդեն դասական համարվող տեսությունների հետագա զարգացումներին (դիսպոզիցիոնալ, սոցիալ-կոգնիտիվ, հոգեվերլուծական), ինչպես նաև կյանքի իմաստավորման և անձի ինքնիրացման հիմնախնդիրներին վերաբերող ժամանակակից մոտեցումներին և ուսումնասիրություններին:

Դասընթացի կրթական վերջնարդյունքները Դասընթացի ավարտին ուսանողը պետք է

Իմանա՝

- անձի հոգեբանության առարկայի ժամանակակից սահմանումները և մեկնաբանությունները,
- անձի հոգեբանության զարգացման ժամանակակից միտումները և ուսումնասիրվող հիմնախնդիրների շրջանակը,
- անձի ժամանակակից տեսությունների հիմնադրույթները,
- անձի տեսությունների կիրառական նշանակությունը,

Կարողանա՝

- վերլուծել և համեմատել անձի տարբեր սահմանումները,
- տարանջատել անձի հիմնախնդրի ուսումնասիրման հնարավորությունները տարբեր հոգեբանական դիսկուրսներում/տիրույթներում,
- ձևակերպել անձի ուսումնասիրման հարցադրումներ՝ կախված տարբեր կիրառական խնդիրներից:

Տվյալ ուսումնական մոդուլի ընդհանուր կրեդիտատարությունը կազմում է 6 կրեդիտ, որը համարժեք է 180 ժամ ծանրաբեռնվածության, որից 64 ժամը հատկացվում է լսարանային, իսկ 116 ժամը՝ ուսանողի ինքնուրույն աշխատանքին:

Դասավանդման և ուսումնասրության մեթոդները

- Դասախոսություն
- Սեմինարներ (քննարկումներ և ինքնուրույն վերլուծական աշխատանքների ներկայացում)

Գնահատման բաղադրամասերը և ձևերը

Համաձայն ԵՊՀ-ի կրեդիտային համակարգով առկա ուսուցման ուսումնական գործընթացի կազմակերպման կարգի¹ մագիստրոսի կրթական ծրագրում ընդգրկված յուրաքանչյուր դասընթաց գնահատվում է հետևյալ կերպ.

Գնահատման բաղադրամասը	Գմաս.	Քընթ.1	Քընթ.2	Քեզր.	Գարդ.
Միավորը	2	4	4	10	20

Համաձայն վերոնշյալ կարգի տվյալ դասընթացի կրթական վերջնարդյունքները գնահատվում են երկու ընթացիկ (1-ը գրավոր, իսկ 2-ը բանավոր) և եզրափակիչ քննությունների կազմակերպման միջոցով:

¹ <http://documentation.y-su.am/wp-content/uploads/2015/07/Karg.pdf>

**ԴԱՍԸՆԹԱՑԻ ԺԱՄԱՔԱՆԱԿԻ ԲԱՇԽՈՒՄԸ ԸՍՏ ԹԵՄԱՆԵՐԻ ԵՎ
ԼՍԱՐԱՆԱՅԻՆ ԱՇԽԱՏԱՆՔԻ ՁԵՎԵՐԻ**

Առարկայական ծրագրի բաժինները և թեմաները	Լսարա- նային ժամեր	Դաս.	Սեմ.
ԲԱԺԻՆ 1. Անձի հոգեբանության զարգացման ժամանակակից միտումները	18	6	12
Թեմա 1. Անձի հոգեբանության զարգացումը ռուսական հոգեբանության մեջ և ժամանակակից միտումները	6	2	4
Թեմա 2. Անձի հոգեբանության զարգացումը ամերիկյան հոգեբանության մեջ և ժամանակակից միտումները	6	2	4
Թեմա 3. Անձի հոգեբանությունը որպես ինտեգրատիվ գիտություն	6	2	4
ԲԱԺԻՆ 2. Անձի դիսպոզիցիոնալ և սոցիալ-կոգնիտիվ ուղությունները	12	4	8
Թեմա 4. Անձի դիսպոզիցիոնալ (գործոնային) մոտեցման հիմնական դրույթները	6	2	4
Թեմա 5. Անձի սոցիալ-կոգնիտիվ տեսությունները	6	2	4
<i>1-ին միջանկյալ (գրավոր) քննություն</i>	2	2	
ԲԱԺԻՆ 3. Անձի հոգեդինամիկ տեսությունների զարգացումը	12	4	8
Թեմա 6. Էզո-հոգեբանության հիմնադրույթները և օբյեկտային հարաբերությունների տեսության զարգացումը	6	2	4
Թեմա 7. Կապվածության տեսություններ	6	2	4
ԲԱԺԻՆ 4. Անձի ավտոնամիայի, ինքնիրականացման և երջանկությանը վերաբերող ուսումնասիրություններ	18	6	12
Թեմա 8. Ինքնադեմոնստրացիայի տեսություններ	6	2	4
Թեմա 9. Անձի ինքնիրացման և ոգեկանության ուսումնասիրություններ	6	2	4
Թեմա 10. Երջանկության և սուբյեկտիվ բարեկեցության ուսումնասիրություններ	6	2	4
<i>2-րդ միջանկյալ (բանավոր) քննություն</i>	2	2	
ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ	64	24	40

**ԴԱՍԸՆԹԱՑԻ ԲԱԺԻՆՆԵՐԻ ԵՎ ԹԵՄԱՆՆԵՐԻ
ՀԱՄԱՌՈՏ ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆԸ**

**ԲԱԺԻՆ 1. ԱՆՁԻ ՀՈԳԵԲԱՆՈՒԹՅԱՆ ԶԱՐԳԱՑՄԱՆ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ
ՄԻՏՈՒՄՆԵՐԸ**

**Թեմա 1. Անձի հոգեբանության զարգացման առանձնահատկությունները
ռուսական հոգեբանության մեջ և ժամանակակից միտումները**

Այս թեմայի շրջանակներում դիտարկվելու են անձի հոգեբանության զարգացման միտումները հետխորհրդային շրջանում: Անձի հոգեբանության առարկայի սահմանման մեջ դիտարկվում է սուբյեկտ կատեգորիան, որը առաջ է եկել Ս. Ռուբինշտեյնի և Ա. Բրուշլինսկու աշխատանքներում: Դիտարկվելու են անձի ուսումնասիրման այն հիմնական մոտեցումները, որոնք զարգացել են սուբյեկտային մոտեցման շրջանակներում:

Անհրաժեշտ գրականություն

1. Абульханова-Славская К.А. Состояние современной психологии: субъектная парадигма / К.А. Абульханова-Славская // Теория и методология психологии: постнеклассическая перспектива / от. Ред. А.Л. Журавлев, А.В. Юревич. – М.: Изд-во «Институт психологии РАН», 2007. – с. 428-450.
2. Леонтьев Д.А. Что дает психологии понятие субъекта: субъектность как измерение личности. // Эпистемология & философия науки. – 2010. - Т. 25, №3. - с. 136-153.
3. Развитие идеи личности в российской психологии // Психология личности. (Раздел 1., стр. 29-41). / Под ред. Ермакова П. Н., Лабунской Е.А. – М.: Эксмо, 2007.

Գրականություն ինքնուրույն վերլուծական աշխատանքի համար

1. Богданович Н. В. Субъект как категория отечественной психологии: история и современное состояние. // Субъект, личность и психология человеческого бытия. / Под ред. В.В. Знакова, З. И. Рябикиной. – М.: Изд-во «Институт Психологии РАН», 2005. – 58-84.

2. Брушлинский А.В. Проблема субъекта в психологической науке. // Психологической журнал. – 1991. – №6. – с. 3-11.
3. Знаков В.В. Психология субъекта как методология понимания человеческого бытия. // Психологической журнал. – 2003. Т.24, №2. – с. 95-106.

Թեմա 2. Անձի հոգեբանության զարգացման առանձնահատկությունները ամերիկյան հոգեբանության մեջ և ժամանակակից միտումները

Տվյալ թեմայի շրջանակներում քննարկվելու են անձի հոգեբանության երկու հիմնական խնդիրները և ուսումնասիրման երկու ավանդույթները. նոմոթեթիկ (չափողական, «վերլուծական» մոտեցում) և իդեոգրաֆիկ (պատմական կամ «մեկնաբանող» մոտեցում): Առանձին ուշադրություն է հատկացվելու Գ. Օլպորտի վերլուծություններին այս երկու մոտեցումների ինտեգրման առումով: Քննարկվելու է Ռ. Քետելի և Հ. Մյուլերի աշխատանքների նշանակությունը անձի հոգեբանության համար, ինչպես նաև ժամանակակից փուլում ուսումնասիրվող անձի հոգեբանության չորս առանցքային հիմնախնդիրները (զժեր, դրդապատճառներ, կոգնիցիաներ, և անձը սոցիալական համատեքստում):

Անհրաժեշտ գրականություն

1. Олпорт Г. Психология и индивидуальность. // Олпорт Г. Становление личности: Избранные труды. (Глава 1., с. - 217-231) / Под ред. Д. А. Леонтьева. – М.: Смысл, 2002.
2. Хачатрян Н. Психология личности: разногласия в подходах и опыт интеграции. // Банбер: Вестник ЕГУ (общественные науки), - 2012. – 136/4. – с.42-51.
3. Winter D., Barenbaum N. History of Modern Personality Theory and Research / In L. A. Pervin & O. P. John (Eds.), Handbook of Personality. – 1999. - New York/London: The Guilford Press. - (pp. 3-27).

Թեմա 3. Անձի հոգեբանությունը որպես ինտեգրատիվ գիտություն

Այս թեմայի շրջանակներում քննարկվելու են Դ. ՄաքԱդամսի վերլուծությունները անձի հոգեբանության ինտեգրատիվ բնույթի մասին, և այն սկզբունքներ, որի հիման վրա կառուցվում է այսօր անձի հոգեբանությունը: Դիտարկվելու է անձի կառուցվածքը կամ այն

մակարդակները, որոնց միջոցով կարելի է ուսումնասիրել անձի բազմաշերտ դրսևորումները (զծեր, սոցիալ-ադապտիվ բնութագրեր և անձնական նառատիվներ):

Անհրաժեշտ գրականություն

1. Խաչատրյան Ն. Անձի հոգեբանությունն այսօր. ուսումնասիրման առարկան և մարտահրավերները: Անձի հոգեբանության տեսական և կիրառական հարցեր (գիտական հոդվածների ժողովածու), Եր.: Ստղիկ, 2016, էջ 9-15
2. McAdams, Dan P. "What do we know when we know a person?." *Journal of personality* 63.3 (1995): 365-396.
3. McAdams D, Pals JL. "A new Big Five: fundamental principles for an integrative science of personality." *Am Psychol.* (2006). Apr; 61(3). – (pp. 204-17).

ԲԱԺԻՆ 2. ԱՆՁԻ ԴԻՍՊՈԶԻՑԻՈՆԱԼ ԵՎ ՍՈՑԻԱԼ-ԿՈԳՆԻՏԻՎ ՈՒՂՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ

Թեմա 4. Անձի դիսպոզիցիոնալ (գործոնային) մոտեցման հիմնական դրույթները

Տվյալ թեմայի շրջանակներում դիտարկվելու են անձի դիսպոզիցիոնալ (գործոնային) մոտեցման հիմնական դրույթները Գ. Օլպորտի, Ռ. Քետելի և Հ. Այզենկի աշխատանքներում, ընդհանուր գծերի և անձնային դիսպոզիցիաների կողմ և դեմ փաստարկները: Դիտարկվելու է անձնային գծերի կառուցվածքի ժամանակակից մոդելը՝ Մեծ հնգյակը, ինչպես նաև այդ մոդելի հիմնական դրույթները և հիմնական գործոններ (Լ. Գոլդբերգ, Ռ. ՄակԿրայթ, Փ. Կոստա, Ջ. Օլիվեր), ինչպես նաև հնգգործոնային մոդելի կիրառական նշանակության հարցը:

Անհրաժեշտ գրականություն

1. Олпорт Г. Теория общих черт. // Олпорт Г. Становление личности: Избранные труды. (Глава 14., с. - 370-403) / Под ред. Д. А. Леонтьева. – М.: Смысл, 2002.

2. Первин Л., Джон О. Психология личности: Теория и исследования/Пер, с англ. М. С. Жамкочьян. Под ред. В. С. Магуна — М.: Аспект Пресс, 2001. С. – 255-326.
3. Goldberg, L. R. "An alternative "description of personality": The big-five factor structure." *Journal of Personality and Social Psychology*, (1990), 59, pp. 1216—1229

Չրականությունն ինքնուրույն վերլուծական աշխատանքի համար

1. John, O. P. The "Big Five" factor taxonomy: Dimensions of personality in the natural language and in questionnaires. In L. A. Pervin (Ed.), *Handbook of personality: Theory and research* (1999): (pp. 66—100). New York: Guilford Press.
2. McCrae, R. R., Costa, P. T., JR. "The stability of personality: Observations and evaluations." *Current Directions in Psychological Science*, 3, (1994): 173—175.
3. Ozer, Daniel J., and Veronica Benet-Martinez. "Personality and the prediction of consequential outcomes." *Annu. Rev. Psychol.* 57 (2006): 401-421.
4. McCrae, R. R. "Cross-Cultural Research on the Five-Factor Model of Personality." *Online Readings in Psychology and Culture*, 4(4). (2002). <http://dx.doi.org/10.9707/2307-0919.1038>
5. Schmitt, David P., et al. "The geographic distribution of Big Five personality traits patterns and profiles of human self-description across 56 nations." *Journal of cross-cultural psychology* 38.2 (2007): 173-212.

Թեմա 5. Անձի սոցիալ-կոգնիտիվ տեսությունները

Տվյալ թեմայի շրջանակներում քննարկվելու է վարքի կայունության խնդիրը, *անձ թե՞ իրավիճակ* խնդրահարույց հիմնախնդրի վերլուծությունները Միշելի աշխատանքներում: Կքննարկվի նաև անձ, վարք և միջավայր (համատեքստ) եռագործոն փոխհարաբերակցության հարցը (Բանդուրա, Բեմ): Քննարկվելու է նաև Միշելի կողմից առաջադրված անձի վերակոնցեպտուալիզացիայի խնդիրը, որտեղ առաջարկվում է դիտարկել անձին սոցիալական համատեքստում: Ըստ այդմ, Միշելը առաջարկում է դիտարկել անձի կայունությունը երկու մակարդակներով. առաջին մակարդակ՝ անձնային գծեր, երկրորդ մակարդակ՝ *էթե....., ասպա.....* վարքային պատերնի միջոցով: Այս մոտեցման հիման վրա Միշելը

առաջարկում է անձը հասկանալ անձնային սոցիալ-կոգնիտիվ փոփոխականների միջոցով՝ մշակելով անձի կոգնիտիվ-աֆեկտիվ համակարգը (CAPS- cognitive-affective personality system):

Անհրաժեշտ գրականություն

1. Первин Л., Джон О. Психология личности: Теория и исследования. / Пер, с англ. М. С. Жамкочьян. Под ред. В. С. Магуна — М.: Аспект Пресс, 2001. С. – 429-484.
2. Mischel, Walter, Yuichi Shoda, and Ozlem Ayduk. *Introduction to personality: Toward an integrative science of the person*. Wiley Global Education, 2007. (pp. 347-377).

Գրականություն ինքնուրույն վերլուծական աշխատանքի համար

1. Bandura A. Social Cognitive Theory of Personality / In L. A. Pervin & O. P. John (Eds.), *Handbook of Personality*, 1999.: (pp. 154 - 196). New York/London: The Guilford Press.
2. Mischel, W. and Shoda, Y., 1995. A cognitive-affective system theory of personality: reconceptualizing situations, dispositions, dynamics, and invariance in personality structure. *Psychological review*, 102 (2), p.246.
3. Mischel W. Toward a science of the individual: past, present, future / In Y. Shoda, D. Cervone, G. Downey (Eds.) *Persons in context. Building a science of the individual*. New York/London: The Guilford Press, (2007): (pp. 263-277).

ԲԱԺԻՆ 3. ԱՆՁԻ ՀՈԳԵԴԻՆԱՄԻԿ ՏԵՍՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԶԱՐԳԱՑՈՒՄԸ

Թեմա 6. Էգո-հոգեբանության հիմնադրույթները և օբյեկտային հարաբերությունների տեսության զարգացումը

Այս թեմայի շրջանակներում քննարկվելու են Էգո-հոգեբանության հիմնադրույթները (Հ. Հարտման), ինչը մեծ նշանակություն ունեցավ հոգեդինամիկ տեսությունների հետագա զարգացման համար: Այս տեսության մեջ վերաձևակերպվում է Էգոյի դերը որպես անձի ավտոնոմ կառույցի (կոնֆլիկտից անկախ ոլորտ), Էգոյի ավտոնամիան ապահովող

առաջնային և երկրորդային մեխանիզմների, պաշտպանական մեխանիզմների դերը անձի զարգացման գործում:

Այս տեսության շրջանակներում քննարկվելու են նաև օբյեկտային հարաբերությունների հիմնադրույթները Մ. Քլայնի, Մ. Մալերի, Դ. Վինիկոտի, Օ. Կերնբերգի, Ռ. Շպիցի աշխատանքներում: Քննարկվում են նաև Հ. Կոհուտի ես-հոգեբանության հիմնադրույթները. ես-օբյեկտներ, հայելային արտացոլում, անձի նարցիստական զարգացումը:

Անհրաժեշտ գրականություն

1. Тайсон, Филлис, and P. Л. Тайсон. Психоаналитические теории развития. Directmedia, 2013.
2. Первин Л., Джон О. Психология личности: Теория и исследования. / Пер, с англ. М. С. Жамкочьян. Под ред. В. С. Магуна — М.: Аспект Пресс, 2001. С. – 179-192.
3. Mischel, Walter, Yuichi Shoda, and Ozlem Ayduk. Introduction to personality: Toward an integrative science of the person. Wiley Global Education, 2007: (pp. 226-237).

Գրականություն ինքնուրույն վերլուծական աշխատանքի համար

1. Винникотт Д. Разговор с родителями /Пер. с англ. М.Н. Почукаевой, В.В. Тимофеева. — М.: Независимая фирма «Класс». – 2012.
2. Винникотт Д. Игра и реальность. М.: Институт общегуманитарных исследований. – 2012.
3. Винникот, Д. Семья и развитие личности. Мать и дитя. / Перевод с англ. Екатеринбург.—2004.
4. Кернбер, Отто. Агрессия при расстройствах личности. Независимая фирма «Класс». – 1998.
5. Кляйн, М. О наблюдении за поведением младенцев. / Развитие в психоанализе. / Сост. и науч. ред. ИЮ Романов. М.: Академический проект. – 2001. – с. 342-393.
6. Кляйн, М. Зависть и благодарность. Исследование бессознательных источников. - СПб.: БСК. - 1997.
7. Хайнц Кохут. Анализ самости: Систематический подход к лечению нарциссических нарушениях личности / Пер. с англ. -М., "Когито-Центр", 2003.

8. Хайнц Кохут. Восстановление самости / Пер. с англ. - М., "Когито-Центр", 2002.
9. Х. Хартманн Эго-психология и проблема адаптации. Издательство: Институт общегуманитарных исследований, 2002.
10. Шпиц Р. Психоанализ раннего детского возраста. — М.: ПЕР СЭ; СПб.: Университетская книга, 2001.

Թեմա 7. Կապվածության տեսություններ

Այս թեմայի շրջանակներում դիտարկվելու են առաջնային կապվածության մեխանիզմը. ներքին աշխատանքային մոդելի ձևավորումը առաջնային, ինչպես ցուցաբերող օբյեկտի հետ հարաբերություններ ստեղծելու միջոցով (Ջ. Բուլբի): Ներկայացվելու է *անձանոթ իրավիճակ* գիտափորձերը (Մ. Այնսվորտ), որի արդյունքում դուրս են բերվել և նկարագրվել են կապվածության վարքի տեսակները (ապահով, խուսափող, արմիվալետ): Քննարկվելու են նաև կապվածության վերաբերյալ ուսումնասիրությունները մեծ տարիքում (ռոմանտիկ հարաբերություններում) (Հազան, Շավեր, Բրենան):

Անհրաժեշտ գրականություն

1. Первин Л., Джон О. Психология личности: Теория и исследования/Пер, с англ. М. С. Жамкочьян. Под ред. В. С. Магуна — М.: Аспект Пресс, 2001. С. – 179-192.
2. Mischel, Walter, Yuichi Shoda, and Ozlem Ayduk. Introduction to personality: Toward an integrative science of the person. Wiley Global Education, 2007. (pp. 226-237).

Գրականություն ինքնուրույն վերլուծական աշխատանքի համար

1. Боулби Дж. Создание и разрушение эмоциональных связей / Пер. с англ. В.В. Старовойтова — 2-е изд. — М.: Академический Проект, 2004.
2. Боулби Дж. Привязанность. Перевод с английского Н.Г. Григорьевой и Г.В. Бурменской. М.: «Гардарика», 2003
3. Brennan, Kelly A., and Phillip R. Shaver. "Dimensions of adult attachment, affect regulation, and romantic relationship functioning." *Personality and Social Psychology Bulletin* 21.3 (1995): 267-283.

4. Bretherton, Inge. "The origins of attachment theory: John Bowlby and Mary Ainsworth." *Developmental psychology* 28.5 (1992): 759.
5. Fraley, R. Chris, and Phillip R. Shaver. "Adult romantic attachment: Theoretical developments, emerging controversies, and unanswered questions." *Review of general psychology* 4.2 (2000): 132.
6. Hazan, C, & Shaver, P. "Romantic love conceptualized as an attachment process." *Journal of Personality and Social Psychology*, 52, (1987), 511-524.
7. Hazan, C, & Shaver, P. "Love and work: An attachment-theoretical perspective." *Journal of Personality and Social Psychology*, 59, (1990), 270—280.
8. Slade, Arietta. "Attachment theory and research: Implications for the theory and practice of individual psychotherapy with adults." (1999).

ԲԱԺԻՆ 4. ԱՆՁԻ ԱՎՏՈՆԱՄԻԱՅԻ, ԻՆՔՆԻՐԱԿԱՆԱՑՄԱՆ ԵՎ ԵՐՋԱՆԿՈՒԹՅԱՆԸ ՎԵՐԱԲԵՐՈՂ ՈՒՍՈՒՄՆԱՍԻՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

Թեմա 8. Ինքնադետերմինացիայի տեսություններ

Տվյալ թեմայի շրջանակներում քննարկվելու են ազատության և ինքնադետերմինացիայի վերլուծությունները և հայեցակարգերը հոգեբանության մեջ (Դ. Լեոնտյև): Անդրադարձ է կատարվելու ռուս հոգեբանների աշխատանքներին և վերլուծություններին, որոնցում առանձնակի տեղ է հատկացվում անձի սուբյեկտայնության, անձնային ներուժի (Դ. Լեոնտյև), ազատ պատճառականության և ոչ ադապտիվ ակտիվության երևույթներին (Վ. Պետրովսկի):

Անդրադարձ է կատարվելու նաև ինքնադետերմինացիայի տեսությանը (Է. Դեսի, Ռ. Ռայեն), որտեղ քննարկվում են տարբեր ենթատեսություններ. բազային հոգեբանական պահանջմունքների տեսություն, կոգնիտիվ գնահատման տեսություն, վարքի կարգավորման տեսություններ. ներքին և արտաքին մոտիվացիա:

Անհրաժեշտ գրականություն

1. Гордеева Т.О. Теория самодетерминации: настоящее и будущее. Часть 1: Проблемы развития теории // <http://www.psystudy.ru/index.php/num/2010n4-12/343-gordeeva12.html>

2. Гордеева Т.О. Теория самодетерминации: настоящее и будущее. Часть 2: Вопросы практического применения теории // <http://psystudy.ru/index.php/num/2010n5-13/378-gordeeva13.htm>
3. Дергачева О.Е. Автономия и самодетерминация в психологии мотивации: теория Э. Деси и Р. Райана.// motiv.smysl.ru/DERGACHEVA.DOC
4. Леонтьев Д. А. Психология свободы: к постановке проблемы самодетерминации личности // Психологический журнал, 2000, Т. 21, №1, с. 15-25.
5. Петровский В.А. Очерк теории свободной причинности *Психология 1996 год, (1)*

Չրականությունն ինքնուրույն վերլուծական աշխատանքի համար

1. Леонтьев Д.А. Симбиоз и адаптация или автономия и трансценденция : выбор личности в непредсказуемом мире // Личность в современном мире: от стратегии выживания к стратегии жизнотворчества / Под ред. Е.И. Яцуты. – Кемерово: ИПК “Графика”, 2002. – с.3-34
2. Петровский В.А. Личность в психологии: парадигма субъектности. Монография. М.: 1996
3. Deci, Edward L., Richard M. Ryan. "The" what" and" why" of goal pursuits: Human needs and the self-determination of behavior." *Psychological inquiry* 11.4 (2000): 227-268.
4. Ryan, R. M., & Deci, E. L. "Self-determination theory and the facilitation of intrinsic motivation, social development, and well-being." *American Psychologist*, 55, (2000): 68-78

Թեմա 9. Անձի ինքնիրացման և ոգեկանության ուսումնասիրություններ

Տվյալ թեմայի շրջանակներում ներկայացվելու է Ա. Մասլոուի ինքնիրականացման վերաբերյալ վերջին տարիների ուսումնասիրությունները, որոնք հանգուցալուծում են ստանում նրա կողմից ստեղծած *կեցության հոգեբանության* հիմնադրույթներում: Քննարկվելու է մետադրոպապատճառվածության և մետապաթոլոգիաների հարցը, ինչպես նաև սիներգիայի խնդիրը հասարակության և անհատի մեջ (Ա. Մասլոու): Անդրադարձ է կատարվելու նաև *բարձրագույն ձգտումների* ուսումնասիրության հարցին Ռ. Էմոնսի աշխատանքներում: Քննարկվելու

են անձնային նպատակների, անձնային իմաստների և անձի ոգեկանության խնդիրները (Ռ. Էմոնս):

Չրականություն ինքնուրույն վերլուծական աշխատանքի համար

1. Маслоу А. Новые рубежи человеческой природы. – М.: Смысл, 1999.
2. Эммонс Р. Психология высших устремлений. Мотивация и духовность личности М.: Смысл, 2004.

Թեմա 10. Երջանկության և սուբյեկտիվ բարեկեցության ուսումնասիրություններ

Այս թեմայի շրջանակներում քննարկվելու են երջանկության վերաբերյալ ուսումնասիրությունների արդյունքներ: Առանձնակի ուշադրության է արժանանալու Մ. Սելիգմանի պոզիտիվ հոգեբանության դրույթները և Մ. Չիքսենտմիխայի *հոսքի ապրման* ուսումնասիրությունները. ինչի՞ց է բաղկացած մարդու ամենաերջանիկ և ինքնիրացմանը տանող վիճակները: Քննարկվելու են նաև հոգեբանական բարեկեցության (Ք. Ռիֆ) և սուբյեկտիվ բարեկեցության հայեցակարգերը (Է. Դիներ), դիտարկվելու են տարբեր ուսումնասիրությունների, այդ թվում նաև միջմշակութային ուսումնասիրությունների արդյունքներ:

Չրականություն ինքնուրույն վերլուծական աշխատանքի համար

1. Селигман, Мартин. "Новая позитивная психология: Научный взгляд на счастье и смысл жизни." М.: София (2006).
2. Селигман, М. Э. П. В поисках счастья. Как получать удовольствие от жизни каждый день: пер. с англ. / Мартин Селигман. — 2-е изд. — М.: Манн, Иванов и Фербер, 2011.
3. Чиксентмихайи М. Поток: Психология оптимального переживания – М. 2011.
4. Deiner, E., Lucas, R.E. and Oishi, S. "Subjective well-being: The science of happiness and life satisfaction." *Handbook of positive psychology*, (2002): pp. 63-73.
5. Ryff, Carol D., and Corey Lee M. Keyes. "The structure of psychological well-being revisited." *Journal of personality and social psychology* 69.4 (1995): 719.

6. Arnold, Kara A., et al. "Transformational leadership and psychological well-being: the mediating role of meaningful work." *Journal of occupational health psychology* 12.3 (2007): 193.

ԸՆԹԱՑԻԿ ԵՎ ԵԶՐԱՓԱԿԻՉ ՔՆՆՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԱՌԱՋԱԴՐԱՆՔՆԵՐ

Առաջին ընթացիկ քննության հարցեր

Առաջին ընթացիկ քննությունը գրավոր է, որի համար ուսանողները պետք է պատրաստեն 3 ինքնուրույն վերլուծական էսսե դասընթացի առաջին երկու բաժինների թեմաների շուրջ: Յուրաքանչյուր էսսեի ծավալը պետք է կազմի 2-ից 3 էջ:

Էսսեների համար հարցադրումներ

1. Անձի հոգեբանության առարկայի ձևավորումը և անձի հոգեբանության զարգացման ժամանակակից միտումները:
2. Անձնային գիծ, անձնային դիսպոզիցիա. հիմնական ուսումնասիրություններ: Մեծ հնգյակ. Հիմնական դրույթները և ուսումնասիրման մոտեցումները: Դիսպոզիցիոնալ մոտեցման կիրառական դաշտը: Դիսպոզիցիոնալ մոտեցման քննադատությունը:
3. Անձի ներառումը սոցիալական համատեքստ. անձի սոցիալ-կոգնիտիվ տեսության հիմնադրույթները: Սոցիալ-կոգնիտիվ տեսության կիրառական դաշտը: Սոցիալ-կոգնիտիվ տեսության քննադատությունը:

Երկրորդ ընթացիկ քննության առաջադրանք

Երկրորդ ընթացիկ քննությունը բանավոր է, որի համար ուսանողներին առաջադրվում է պատրաստել բանավոր զեկույց անցած թեմաներից որևէ մեկի ինքնուրույն վերլուծությամբ: Զեկուցումները կարող են վերաբերվել որևէ տեսության դրույթների վերլուծությանը կամ տեսության շրջանակներում կատարված ուսումնասիրությունների ներկայացմանը: Զեկուցումների տեքստը (առավելագույն ծավալը 15 էջ) նույնպես պետք է հանձնվի դասախոսին:

Ստորև ներկայացված են զեկուցումների համար առաջարկվող աշխատանքի ուղղություններ, որոնց շրջանակներում ուսանողը կարող է ընտրել և ձևակերպել իր թեման: Ուսանողը կարող է օգտվել լրացուցիչ գրականության ցանկից տվյալ առաջադրանքը կատարելու համար:

1. Կիրառական ուսումնասիրություններ. գծերը որպես վարքի դետերմինանտներ (հետազոտությունների արդյունքների ներկայացում, օրինակ՝ կազմակերպչական վարքի, ակադեմիական առաջադիմության, առողջության շրջանակներում):
2. Անձնային գծերի միջմշակութային կայունության և վարիատիվության հիմնախնդիրը:
3. Անձի ինքնարդյունավետության, կոլեկտիվ արդյունավետության կիրառական ուսումնասիրություններ:
4. Անձի կոգնիտիվ-աֆեկտիվ համակարգ. կողմ և դեմ փաստարկները:
5. Նեոհոգեվերլուծական տեսություններ (Հ. Հարտման, Ա. Ֆրեյդ, Հ. Կոհուտ, Մ. Քլայն, Օ. Կեռնբերգ, Դ. Վինիկոտ, Ռ. Շպից, Ջ. Բոուլբի). հիմնադրույթների վերլուծություն, առանձին դեպքերի ուսումնասիրություն և հոգեթերապևտիկ վերլուծություն:
6. Կապվածության տեսության կիրառական նշանակությունը մեծ տարիքում հարաբերությունների ուսումնասիրման համար:
7. Ինքնադետերմինացիայի ուսումնասիրություններ (ներքին մոտիվացիայի ձևավորում) սոցիալական գործառնության տարբեր ոլորտներում (ուսուցում, աշխատանք, մասնագիտական գործունեություն):
8. Անձի սուբյեկտ այնության խնդիրը (տարբեր մոտեցումների հիմնադրույթների վերլուծություն):
9. Կեցության հոգեբանություն. իրականություն թե՞ միջ:
10. Բարձրագույն ձգտումների ուսումնասիրություններ:
11. Հոսքի ապրումը և ստեղծագործական գործունեությունը:
12. Սուբյեկտիվ բարեկեցություն և կյանքից բավարարվածություն (ուսումնասիրությունների արդյունքներ, դրանց կիրառական նշանակությունը):

Ամփոփիչ քննության հարցաշար

1. Անձի սահմանման և ուսումնասիրման մոտեցումների համեմատական վերլուծություն /խորհրդային և արևմտյան գիտական ավանդույթներ և մոդելներ/:
2. Անձի ուսումնասիրման և մեկնաբանման տարբեր մոտեցումներ ըստ Օլպորտի վերլուծության:
3. Անձի հոգեբանության զարգացման նախադրյալները արևմտյան հոգեբանության մեջ:
4. Անձի հոգեբանության երկու հիմնական խնդիրները և ուսումնասիրման երկու մոտեցումները /նոմոթեթիկ և իդեոգրաֆիկ/:
5. Անձի հոգեբանության ձևավորման սկզբնավորումը ԱՄՆ-ում /1921-1946թթ/:
6. Անձի հոգեբանության առարկայական դաշտը 20-րդ դարի երկրորդ կեսին /չորս հիմնախնդիրները/ և ընդլայնման ապագա միտումները:
7. Անձի մասին գիտական պատկերացումների ձևավորման պատմական չորս հիմնական մոտեցումները ռուսական հոգեբանության մեջ:
8. Անձի բնութագրումները անվանի ռուս դասական և ժամանակակից հոգեբանների հայեցակարգերում:
9. Անձի հոգեբանության որպես ինտեգրատիվ գիտության հիմնական սկզբունքները /ՄակԱդամս/:
10. Անձի կառուցվածքի երեք մակարդակներ, և դրանց դրսևորումների առանձնահատկությունները մշակույթում:
11. Անձի դիսպոզիցիոնալ մոտեցումը. հիմնական դրույթները:
12. Անձնային գծի քննարկումը Օլպորտի վերլուծություններում:
13. Անձնային դիսպոզիցիաների հիմնավորումը. նոմոթեթիկ և իդեոգրաֆիկ մոտեցումների համադրում:
14. Մեծ հնգյակ որպես անձնային գծերի ունիվերսալ մոդել. հիմնական դրույթները:
15. Վարքի կայունության խնդիրը. ա՞նձը, թե՞ իրավիճակ:
16. Էգո-հոգեբանության հիմնադրույթները /Հ. Հարտման, Ա. Ֆրոյդ/:
17. Ես-հոգեբանության հիմնադրույթները /Հ. Կոհուտ/:
18. Օբյեկտային հարաբերությունների տեսության հիմնադրույթները:
19. Անձի զարգացման առանձնահատկությունները օբյեկտային հարաբերությունների տեսության համաձայն:

20. Կապվածության տեսություններ: Առաջնային կապվածության դուրս բերված պատերները:
21. Կապվածության խնդիրը մեծ տարիքում: Ուսումնասիրման արդյունքներ:
22. Անձի սոցիալ-կոգնիտիվիստական տեսության հիմքերը: Ինքնակարգավորման և ինքնարդյունավետության հիմնախնդիրները /Բանդուրա/:
23. Անձի սոցիալ-կոգնիտիվիստական տեսություն. անձի սոցիալ-կոգնիտիվ փոփոխականներ /Միշել/:
24. Մետադրդապատճառվածության տեսության հիմնադրույթները: Կեցության հոգեբանություն. Պիկ-ապրումներ, պլատո-ապրումներ /Մասլոու/:
25. Միներգիայի խնդիրը հասարակության և անհատի մեջ /Ա. Մասլոու/:
26. Վարքի ավտոնոմիան բացատրող տեսություններ /Է. Դեսի, Ռ. Ռայեն/:
27. Անձի ինքնապատճառականության հիմնախնդիրը. տարբեր մոտեցումների վերլուծություն /Լեոնտյևի հոդվածի հիման վրա/:
28. Անձնային նպատակների վերլուծությունը որպես անձի ամբողջականության ուսումնասիրման մոտեցում /Ռ. Էմոնս/:

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

Պարտադիր

1. Խաչատրյան Ն. Անձի հոգեբանությունն այսօր.ուսումնասիրման արարկան և մարտահրավերները: Անձի հոգեբանության տեսական և կիրառական հարցեր (գիտական հոդվածների ժողովածու), Եր.: Աստղիկ, 2016, էջ 9-15
2. Абульханова-Славская К.А. Состояние современной психологии: субъектная парадигма / К.А. Абульханова-Славская // Теория и методология психологии: постнеклассическая перспектива / от. Ред. А.Л. Журавлев, А.В. Юревич. – М.: Изд-во «Институт психологии РАН», 2007. – с. 428-450.
3. Гордеева Т.О. Теория самодетерминации: настоящее и будущее. Часть 1: Проблемы развития теории // <http://www.psystudy.ru/index.php/num/2010n4-12/343-gordeeva12.html>
4. Гордеева Т.О. Теория самодетерминации: настоящее и будущее. Часть 2: Вопросы практического применения теории // <http://psystudy.ru/index.php/num/2010n5-13/378-gordeeva13.htm>
5. Дергачева О.Е. Автономия и самодетерминация в психологии мотивации: теория Э. Деси и Р. Райана. // motiv.smysl.ru/DERGACHEVA.DOC
6. Леонтьев Д.А. Что дает психологии понятие субъекта: субъектность как измерение личности. // Эпистемология & философия науки. – 2010. - Т. 25, №3. - с. 136-153.
7. Леонтьев Д. А. Психология свободы: к постановке проблемы самодетерминации личности // Психологический журнал, 2000, Т. 21, №1, с. 15-25.
8. Маслоу А. Новые рубежи человеческой природы. – М.: Смысл, 1999
9. Олпорт Г. Становление личности: Избранные труды. / Под ред. Д. А. Леонтьева. – М.: Смысл, 2002.
10. Первин Л., Джон О. Психология личности: Теория и исследования. / Пер, с англ. М. С. Жамкочьян. Под ред. В. С. Магуна — М.: Аспект Пресс, 2001.
11. Петровский В.А. Очерк теории свободной причинности. / Монография. Психология 1996 год.
12. Психология личности. / Под ред. Ермакова П. Н., Лабунской Е.А. – М.: Эксмо, 2007.

- 13.Тайсон, Филлис, and Р. Л. Тайсон. Психоаналитические теории развития. Directmedia, 2013.
- 14.Хачатрян Н. Психология личности: разногласия в подходах и опыт интеграции. // Банбер: Вестник ЕГУ (общественные науки), - 2012. – 136/4. – с.42-51.
- 15.Эммонс Р. Психология высших устремлений. Мотивация и духовность личности М.: Смысл, 2004.
- 16.Goldberg, L. R. "An alternative "description of personality": The big-five factor structure. *Journal of Personality and Social Psychology*, 59, (1990): 1216—1229
- 17.McAdams, Dan P. "What do we know when we know a person?." *Journal of personality* 63.3 (1995): 365-396.
- 18.McAdams D, Pals JL. "A new Big Five: fundamental principles for an integrative science of personality." *Am Psychol*. Apr; 61(3). 2006: (pp. 204-17).
- 19.Mischel, Walter, Yuichi Shoda, and Ozlem Ayduk. Introduction to personality: Toward an integrative science of the person. Wiley Global Education, 2007.
- 20.Winter D., Barenbaum N. History of Modern Personality Theory and Research / In L. A. Pervin & O. P. John (Eds.), *Handbook of Personality*. – 1999. - New York/London: The Guilford Press. - (pp. 3-27).

Լրացուցիչ գրականությունն ինքնուրույն վերլուծական աշխատանքի համար

1. Богданович Н. В. Субъект как категория отечественной психологии: история и современное состояние. // Субъект, личность и психология человеческого бытия. / Под ред. В.В. Знакова, З. И. Рябикиной. – М.: Изд-во «Институт Психологии РАН», 2005. – 58-84.
2. Боулби Дж. Создание и разрушение эмоциональных связей / Пер. с англ. В.В. Старовойтова —2-е изд. — М.: Академический Проект, 2004.
3. Боулби Дж. Привязанность. Перевод с английского Н.Г.Григорьевой и Г.В.Бурменской. М.: «Гардарики», 2003
4. Брушлинский А.В. Проблема субъекта в психологической науке. // Психологической журнал. – 1991. – №6. – с. 3-11
5. Винникотт Д. Разговор с родителями /Пер. с англ. М.Н. Почукаевой, В.В. Тимофеева. — М.: Независимая фирма «Класс». – 2012.

6. Винникотт Д. Игра и реальность. М.: Институт общегуманитарных исследований. – 2012.
7. Винникотт, Д. Семья и развитие личности. Мать и дитя. / Перевод с англ. Екатеринбург.—2004.
8. Знаков В.В. Психология субъекта как методология понимания человеческого бытия. // Психологический журнал. – 2003. Т.24, №2. – с. 95-106.
9. Кернбер, Отто. Агрессия при расстройствах личности. Независимая фирма «Класс». – 1998.
10. Кляйн, М. О наблюдении за поведением младенцев. / Развитие в психоанализе. / Сост. и науч. ред. ИЮ Романов. М.: Академический проект. – 2001. – с. 342-393.
11. Кляйн, М. Зависть и благодарность. Исследование бессознательных источников. - СПб.: БСК. - 1997.
12. Леонтьев Д.А. Симбиоз и адаптация или автономия и трансценденция : выбор личности в непредсказуемом мире // Личность в современном мире: от стратегии выживания к стратегии жизнотворчества / Под ред. Е.И. Яцуты. – Кемерово: ИПК “Графика”, 2002. – с.3-34.
13. Петровский В.А. Личность в психологии: парадигма субъектности. Монография. М.: 1996
14. Селигман, Мартин. "Новая позитивная психология: Научный взгляд на счастье и смысл жизни." М.: София (2006).
15. Селигман, М. Э. П. В поисках счастья. Как получать удовольствие от жизни каждый день : пер. с англ. / Мартин Селигман. — 2-е изд. — М.: Манн, Иванов и Фербер, 2011.
16. Хайнц Кохут. Анализ самости: Систематический подход к лечению нарциссических нарушениях личности / Пер. с англ. -М., "Когито-Центр", 2003.
17. Хайнц Кохут. Восстановление самости / Пер. с англ. - М., "Когито-Центр", 2002.
18. Х. Хартманн Эго-психология и проблема адаптации. Издательство: Институт общегуманитарных исследований, 2002.
19. Шпиц Р. Психоанализ раннего детского возраста. — М.: ПЕР СЭ; СПб.: Университетская книга, 2001.
20. Чиксентмихайи М. Поток: Психология оптимального переживания – М. 2011.

21. Arnold, Kara A., et al. "Transformational leadership and psychological well-being: the mediating role of meaningful work." *Journal of occupational health psychology* 12.3 (2007): 193.
22. Bandura A. Social Cognitive Theory of Personality / In L. A. Pervin & O. P. John (Eds.), *Handbook of Personality*, 1999, (pp. 154 - 196). New York/London: The Guilford Press.
23. Brennan, Kelly A., and Phillip R. Shaver. "Dimensions of adult attachment, affect regulation, and romantic relationship functioning." *Personality and Social Psychology Bulletin* 21.3 (1995): 267-283.
24. Bretherton, Inge. "The origins of attachment theory: John Bowlby and Mary Ainsworth." *Developmental psychology* 28.5 (1992): 759.
25. Deci E., Ryan R. "The " what " and " why " of goal pursuits: Human needs and the self-determination of behavior." *Psychological inquiry* 11.4 (2000): 227-268.
26. Deiner, E., Lucas, R. and Oishi, S. Subjective well-being: The science of happiness and life satisfaction. *Handbook of positive psychology*, 2002: (pp. 63-73).
27. Fraley, R. Chris, and Phillip R. Shaver. "Adult romantic attachment: Theoretical developments, emerging controversies, and unanswered questions." *Review of general psychology* 4.2 (2000): 132.
28. Hazan, C, & Shaver, P. "Romantic love conceptualized as an attachment process." *Journal of Personality and Social Psychology*, 52, (1987): 511-524.
29. Hazan, C, & Shaver, P. "Love and work: An attachment-theoretical perspective." *Journal of Personality and Social Psychology*, 59, (1990): 270—280.
30. John, O. P.. The "Big Five" factor taxonomy: Dimensions of personality in the natural language and in questionnaires. In L. A. Pervin (Ed.), *Handbook of personality: Theory and research*, (1990) (pp. 66—100). New York: Guilford Press.
31. McCrae, R. R., Costa, P. T., JR. "The stability of personality: Observations and evaluations." *Current Directions in Psychological Science*, 3, (1994): 173—175.
32. McCrae, R. R. "Cross-Cultural Research on the Five-Factor Model of Personality." *Online Readings in Psychology and Culture*, 4(4). (2002). <http://dx.doi.org/10.9707/2307-0919.1038>
33. Mischel, W. and Shoda, Y., "A cognitive-affective system theory of personality: reconceptualizing situations, dispositions, dynamics, and

- invariance in personality structure. *Psychological review*, 102 (2), 1995, p. 246.
34. Mischel W. Toward a science of the individual: past, present, future / In Y. Shoda, D. Cervone, G. Downey (Eds.) *Persons in context. Building a science of the individual*. New York/London: The Guilford Press, (2007): (pp. 263-277).
 35. Ozer, Daniel J., and Veronica Benet-Martinez. "Personality and the prediction of consequential outcomes." *Annu. Rev. Psychol.* 57 (2006): 401-421.
 36. Ryan, R., Deci, E. "Self-determination theory and the facilitation of intrinsic motivation, social development, and well-being." *American Psychologist*, 55, (2000): 68-78
 37. Ryff, Carol D., and Corey Lee M. Keyes. "The structure of psychological well-being revisited." *Journal of personality and social psychology* 69.4 (1995): 719
 38. Schmitt, David P., et al. "The geographic distribution of Big Five personality traits patterns and profiles of human self-description across 56 nations." *Journal of cross-cultural psychology* 38.2 (2007): 173-212.
 39. Slade, Arietta. "Attachment theory and research: Implications for the theory and practice of individual psychotherapy with adults." (1999).